

Ylevämmällä ihmisyyden kertomuksella kestävämpään tulevaisuuteen

Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen

Sivistys vaurautena – radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa
Basam Books, Helsinki 2020

ja

Arto O. Salonen, Mikko Kurenlahti ja Ari Jaaksi

Rakkautta ja valoa – tie hyvään tulevaisuuteen
Docendo, Jyväskylä 2021

Raisa Foster

I tä-Suomen yliopiston sosiaalipedagogiikan professori Arto O. Salonen on julkaissut vuoden välein kaksi suurelle yleisölle suunnattua kestäväää tulevaisuutta visioivaa kirjaa. Yhdessä kauppatieteiden tohtori Maria Joutsenvirran kanssa kirjoitettu *Sivistys vaurautena – radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa* kuvaa uudenlaista sivistyskertomusta hyvän ja merkityksellisen elämän uudelleen hahmottelun kautta. Ympäristö- ja kestävyyskysymyksiin erikoistuneen uskontotieteen väitöskirjattutkija Mikko Kurenlahden kanssa kirjoitettu *Rakkautta ja valoa – tie hyvään tulevaisuuteen* kysyy niin ikään, mitä on hyvinvointi kestävään tulevaisuuden näkökulmasta tarkasteltuna. Molempien teosten kirjallista ilmaisuuta rytmittävät dosentti Ari Jaaksin mustavalkoiset valokuvat erilaisista maisemista, tiloista ja ympäristöistä.

Joutsenvirta ja Salonen pyrkivät omien sanojensa mukaan luomaan *Sivistys vaurautena* -kirjallaan uutta käsitystä edistyksen ajatuksesta: ”Hahmottelemassamme edistyskertomuksessa ei ole kyse tinkimisestä tai paluusta menneisyyteen vaan elämän suuntaamisesta siihen, mikä auttaa kasvamaan ihmisenä ja elämään tyytyväisempinä kansalaisina” (s. 84).

Joutsenvirran ja Salosen mukaan suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysajattelun tulee lähteä siitä, että määrittelemme sivistyksen ja vaurauden käsitteet uudelleen. Hyvinvointi ja hyvä elämä eivät voi enää tarkoittaa vain materiaalisen vaurauden lisäämistä kuluttamisen kautta eikä myöskään tuottamisen tehostamista suorituksiin keskittyen. Edistys ei siis välttämättä tarkoitaakaan olemassa olevan lisäämistä vaan pikemminkin uudenlaisten – tai toisaalta myös ikäikäisten – hyvinvoinnin lähteiden löytämistä ja elvyttämistä.

Sivistys vaurautena -kirjan ensimmäisessä luvussa houkutellessaan lukija heti otsikon saattelemana ”isojen kysymysten” eli arvopohdintojen äärelle: Mikä elämässä on merkityksellistä? Mitä ovat ne luovuttamattomat arvot, joista haluamme pitää kiinni myös tulevaisuudessa? Toisaalta on kysyttävä myös sitä, mitkä nykyihmisen itsestäänselvyyksinä pitämät arvot ja rakenteet joutaisivat – eivät ehkä romukoppaan – mutta lajiteltaviksi ja jalostettaviksi kestävämpään suuntaan. Tällaisia kestävämmyyttä tuottavia piirteitä Joutsenvirta ja Salonen tunnustavat suomalaisessa työ- ja kulutuskulttuurissa. Jos työtä ei koeta mielekkääksi, katoaa elämästä helposti merkityksellisyys ja tyytyväisyyden tunne. Tätä tyhjyyden tunnetta saataan sitten paikata kuluttamista lisäämällä: hankitaan uusimpia elektroniisia vempoleitä ja matkustellaan lomilla kaukaisiin kohteisiin. Arkeen palttaessa ja aina uusimpien kulutusshyödykkeiden vallatessa markkinoita olemme kuitenkin taas tilanteessa, jossa mikään määrä tavaravaurautta ei korjaa syvää merkityksettömyyden kokemusta.

Kirjan toisessa luvussa tiivistetään sekä suorasanaisesti että taulukkomuodossa kirjan perusajatus uudesta hyvinvointikäsitteestä. Se kytkeytyy erityisesti sivistyksen ja vaurauden ”uuteen” ymmärrykseen, joka on laajempi kuin ”vanha” mutta edelleen vallitseva edistysihanne. Uudella edistyskertomuksella tarkoitetaan hierarkian kääntämistä siten, ettei taloudellista arvoa ja uskoa jatkuvaan kasvuun yhdistetä enää automaattisesti hyvinvoinnin parantamiseen rajallisella maapallolla. Ekonomian sijaan ekologisten arvojen tulee siis olla ensisijaisia, eli toisin sanoen ”elämän edellytykset maapallolla on turvattava” (s. 51). Toiseksi tärkeimpänä arvona on nähtävä sosiaaliset arvot nimenomaan siten, että ”jokaisella ihmisellä on luovuttamaton ihmisarvo” (s. 51). Tällainen ekososiaalinen sivistyskäsitteeseen edellyttää myös vaurauden käsitteen tulkittamista uudelleen. Vaurautta ei pidä ymmärtää vain rahana vaan yhä enemmän sinä aineettomana hyvänä, joka tekee yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan elämästä arvokasta ja merkityksellistä.

Joutsenvirta ja Salonen kuljettavat tekstiä intuitiivisesti nyky-yhteiskunnan epäkohtia osoitellen mutta ennen kaikkea uutta ehdotellen. Kirjan loppuluvut kirjoittavat uudelleen ja uudelleen auki sitä kertomusta, jota kaksi ensimmäistä lukua jo hahmottelivat. Mikäli lukija on vasta havahduttamassa materiaallisen vauraudentavoittelun mahdottomuuteen rajallisella planeetalla tai tyytymättömyyteensä oman tyhjältä tuntuvan elämänsä suhteen, toimii tekstin toisto varmasti tehokkaana suostutteluna uudenlaisen todellisuuskäsityksen omaksumiseen. Kirjoittajien ehdotuksista on helppo innostua: ne kutsuvat mukaan muutokseen lupaamalla parempaa elämää. Kukapa ei haluaisi kohentaa omaa elämänlaatuaan ja samalla tehdä hyvää muille – inhimillisille ja ei-inhimillisille – olennoille.

Kirjaa lukiessa on kuitenkin tärkeätä muistaa, että kaikki eivät ole niin onnekkaita, että he voisivat vapaavalintaisesti päättää vähentää omaa kuluttamistaan. Jos ei ole varaa edes perustarpeiden tyydyttämiseen, puhe merkityksellisyyden etsimisestä aineettomasta vauraudesta on ulossulkevaa. Onneksi kirjoittajat huomauttavat heti leipätekstin ensimmäisellä sivulla, että aineettoman vaurauden korostaminen ”ei oikeuta taloudellisen eriarvoisuuden eikä poliittisen sarron hyväksymistä” (s. 11). Ensin olisikin jaettava taloudelliset resurssit mahdollisimman tasaisesti kaikkien kesken ja vasta sitten voisivat aivan kaikki ihmiset keskittyä – ilman taloudellisia huolia – siihen, mikä varsinaisesti tekee elämästämme rikkaa: ihmissuhteisiin ja mielekkääseen tekemiseen mutta myös taiteen ja pyhän kokemiseen. Koska taloudellinen vakaus ei kuitenkaan ole todellisuutta kaikille, on *Sivistys vaurautena* ennen kaikkea aineellisessa yltäkylläisyydessä elävän suomalaisen transformaatioon tähtäävä opus. Tähän porukkaan väkevä sana on kohdistettavakin – olemmehan me juuri se ylikuluttava luokka, joka on ulkoistanut omat ympäristöongelmansa Kiinaan pois omalta tontiltaan.

Kurenlahden kanssa yhteiskirjoitettu *Rakkautta ja valoa* keskittyy pitkälti samaan teemaan kuin Salosen Joutsenvirran kanssa kirjoittama teoskin eli vallalla olevan hyvinvointikäsitteen uudelleen määrittelyyn nimenomaan aineettomia rikkauksia lisäämällä. Ongelmakeskeisen ajattelun eli niukkuuden, luopumisen ja selviytymisen sijaan Salonen ja Kurenlahti korostavat ihmisten mahdollisuuksia asettua ekokriisissä ratkaisijan rooliin yhteyksiä luomalla sekä toivoa, luottamusta ja rakkautta lisäämällä.

Globalisoituminen on nykyihmisen elämälle sekä rikkaus että taakka: Digiyhteyksien kautta voimme olla ketterästi yhteydessä ystäviimme

ja kollegoihimme toisella puolella maapalloa. Kulutustavaroiden ostamisen kautta olemme kuitenkin kiusallisesti osallisina myös kestävämmästä tuotantotavoista: fyysinen etäisyys tuotantopaikoista on nykyisin niin suuri, että meidän on helpompi sivuuttaa tuotannosta aiheutuvat ongelmat. Oman elämän kytkeytyminen koko maapallon mittakaavaan tekee asioista monimutkaisia ymmärtää ja hallita. Tästä syystä tulevaisuuden kuvitelmissa korostuvat dystooppiset kertomukset. Salonen ja Kurenlahti haluavat tehdä päinvastoin: he uskovat tulevaisuuden toivon lisääntyvän sitä kautta, että ihmiset huomaavat liittyvänsä itseään suurempaan kokonaisuuteen ja myös havahtuvat omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa paremman maailman rakentamisessa.

Rakkautta ja valoa ei pyri olemaan valmiiksi kirjoitettu kertomus, joka jokaisen olisi omaksuttava sellaisenaan, vaan pikemminkin opaskirja siihen, miten jokainen voisi kirjoittaa kestävämmän elämänjuonen itselleen. Passiivisen odottelun sijaan lukijaa rohkaistaan siis itse tekemään elämästään parempi. Salosen ja Kurenlahden sanoma on *Sivistys vaurautena* -kirjan tapaan suunnattu niille, joilla on varaa valita. Myös materiaalisessa vauraudessa elävillä suomalaisilla voi kuitenkin olla erilaisia haasteita sen suhteen, miten vapaasti he itse asiassa voivat ohjailta elämänsä suuntaa. Erilaiset sosiaaliset ympäristöt mutta myös esimerkiksi vammat ja sairaudet vaikuttavat merkittävästi siihen, minkälaisia toiminnan mahdollisuuksia erilaisilla ihmisillä tosiasiaassa arkielämässään on. Siksi muutoksen – kulutuksesta leikkaamalla ja etsimällä hyvinvointia aineettomista asioista – täytyy ensin tapahtua juuri valtapositionissa olevien ihmisten joukossa: kriittisen paradigman tutkijan näkökulmasta tätä seikkaa voisikin vielä entisestään molemmissa kirjoissa korostaa. Ylevä kehoitus, ”[o]lisimme voittajia kaikki, jos asettuisimme rinnakkain edistämään kokemamme yhteyden kautta välittyvän rakkauden voittoa maailmassa” (s. 71), voi toteutua ainoastaan, jos aivan kaikki – rodullistetut, vammansa takia mitätöidyt, työnsä menettäneet tai masentuneet – saavat paitsi puheen tasolla myös konkreettisten tekojen kautta mahdollisuuden vastavuoroiseen ja arvokkaaseen elämään yhdenvertaisissa suhteissa.

Vaikka emme voi tietää, millainen maailma tulevaisuudessa on, on meillä kuitenkin oltava näkymä siitä. Juuri tämän takia Salonen ja Kurenlahti korostavat rakkauden, hyvyyden, toivon, reiluuden ja luottamuksen sanomaa. Koska me ihmiset itse rakennamme huomisen sen perusteella, miten kuvittelemme sen tänään, on tietysti järkevää kuvitella se mahdollisimman hyväksi. Jos vaivumme synkkyyteen ja epätoivoon ja näemme tu-

levaisuudessa pelkkiä uhkakuvia, on todennäköistä, että alamme rakentaa tulevaisuutta juuri pahimpien painajaistemme näköiseksi.

Salonen ja Kurenlahti yhdistävät runolliseen visiointiin konkreettisia esimerkkejä ja eri alojen tutkimustuloksia. Kirja on kirjoitettu suurelle yleisölle ymmärrettävällä kielellä ja mukaansatempaavalla tyyllillä. Kirjassa haetaan luovuttamattomia arvoja ja siirtymiä vanhoista uskomuksista uusiin erilaisten listausten ja kuvioden kautta. Paikoin listattavien asioiden abstraktiotasoissa on sen verran eroja, että valitut asiat tuntuvat sattu-manvaraisilta tai kokonaisjuonen hahmottaminen on haastavaa. Akateeminen lukija voi ottaa kirjasta mallia erityisesti siinä, kuinka pirullisista ongelmista puhutaan yksityisiä henkilöitä ja eri sektoreiden ammattitoimijoita innostaen ja osallistaen.

Molempien kirjojen tekstimassaa katkaisevat sopivasti Ari Jaaksin mustavalkoisista, filmikameralla toteutetuista, valokuvista kootut kuva-aukeamat. Tekniikan tohtori, dosentti Jaaksi on toiminut teknologiayritysten johtotehtävissä Suomessa ja ulkomailla, mutta hänet on palkittu myös valokuvistaan. *Rakkautta ja valoa* -kirjassa Jaaksi on merkitty kanteen kolmantena tekijänä. Teoksessa kuvat muodostavat selkeän kokonaisuuden: aiheena on avaria järvenrantamaisemia. Katse fokusoituu ensin kuvan keskivaiheille sijoitettuun kiveen, puuhun, luotoon tai heinänkorteen. Seuraavaksi katse lipuu veden pinnassa: välillä peilityydessä, välillä hennossa väreilyssä tai aaltojen vaahtopäissä. Kuva pysäyttää tähän ja nyt – hengitys rauhoittuu – tässä on ihmisen hyvä olla.

Sivistys vaurautena -teoksessa Jaaksin kuvat ovat aiheiltaan moninaisempia. Kuvat herättävät kiinnostuksen, mutta lisäksi herää toive siitä, että kuvat näkisi isommassa koossa ja paremmalla painojäljellä. Tamperelaisena tunnistan kuvista tuttuja kävelyreittejä Takon tehtaanportin ja Pyynikinrannan soutuveneiden luota. Kuvia on selvästi Suomen lisäksi myös ulkomaanmatkoilta. On urbaaneja ja luonnonympäristöjä, ulkotiloja ja sisätiloja, tyhjiä maisemia ja ihmisistä täyttyneitä tiloja. Kaikkia kuvia leimaa kuitenkin valokuvaajan tarkkaileva positio. Hän ei ole toiminnassa mukana vaan pysähtyneenä etäisyyden päähän kohteestaan: hän on hidastanut tahtia, havainnut, valinnut rajauksen ja painanut harkitusti laukaisinta. Tässä me olemme: luonto ja kulttuuri, minä ja koko maapallo yhdessä.

Professori Salonen on aktiivisen akateemisen ja yleistajuisen julkaisemisen lisäksi arvostettu ja suosittu puhuja hyvin erilaisilla yhteiskunnallisilla toimintakentillä – oppilaitoksissa, yrityksissä ja kuntaorganisaatiois-

sa. Sekä kirjallisissa että suullisissa puheenvuoroissaan hän osaa sanoittaa ihmisten intuitiivisesti tuntemia huolia ja unelmia siten, että ne alkaa nähdä kirkkaammin ja myös uskoa muutoksen mahdollisuuteen. Salonen pyrkii edistämään kestävään yhteiskuntaan siirtymistä nimenomaan avartamalla käsitystä ihmisenä olemisesta. Ihmisenä olemisen pohdinnat liittyvät sekä arvoihin että aivan konkreettisiin työn, kulkutapojen ja ruokajärjestelmien uudelleen määrittelyihin. Salonen on vankkumaton ihmisyden puolustaja, ja hänelle on tärkeätä, että jokainen yksilö voisi kasvaa täyteen potentiaaliinsa. Yhdessä moninaisten tutkija- ja kirjoittajakaveriensa – mutta myös yleisönsä – kanssa Salonen haluaa kirjoittaa Homo Sapiens -päähenkilölleen ylevämmän juonen kohti kestävämpää tulevaisuutta. Näytelmän kirjoittaminen jatkukoon onnellista loppua kohden suunnaten.

